

СПЕЦИФИЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СЧЕТОВОДНО-ИНФОРМАЦИОННИЯ ПРОЦЕС В ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

гл. ас. Павлина Димитрова, ЦИУН
Бургаски свободен университет

SPESIFIC CHARACTERISTIC OF ACCOUNTING-INFORMATION PROCESS IN COMMERCIAL BANKS

Pavlina Dimitrova
Burgas Free University

***Анотация:** Специфичният предмет на дейност, мащаба на операциите и високата степен на използваемост на информационните технологии директно въздейства на отчетността на институциите. По тези причини отчетността в банките е придобила следните характеристики: актуалност на информацията, голям брой на използваните аналитични сметки, голям брой на валутните отчетни обекти, висока степен на стандартизация на процедурите.*

***Ключови думи:** аналитични отчетане, депозити, управление.*

***Abstract:** The specific fields of activity, the scale of operations and the high degree of usage of information technology directly influences the accountability of institutions. For this reason, accounts in banks has acquired the following characteristics: timeliness of information, a large number of analytical accounts, a large number of foreign reporting objects, a high degree of standardisation of the procedures.*

***Key words:** analytical accounting, deposits, management.*

Банките са основни икономически агенти на финансовите пазари. Тяхната по-специфична дейност, в сравнение с другите стопански предприятия оказва съществено влияние върху структурата и управлението им. По-специфичен е и предметът на тяхната търговия, а именно парите, времето и рискът. Като основни финансови посредници, те съдействат за придвижването на стоката „пари” от определени субекти, които временно не се нуждаят от тях към други субекти, които изпитват недостиг на такива ресурси или банките трансферират капитали. От друга страна, те ежедневно трябва да управляват възможно най-изгодно своите банкови и търговски портфейли. И в двата случая институциите се сблъскват с т.нар. неопределеност, непредсказуемост на околната среда. Това налага използването на специфични методи за оценка на рисковете при всяка операция, вследствие на което банките калкулират стойността на този риск в цената на сделката. Следователно всеки вид риск е и предмет на търговия. Рискът възниква, както поради невъзможност за прогнозиране действията на контрагентите, породени от сложни психологични, социални и икономически мотиви, така и поради високо динамичната среда, в която оперират банките. Недостатъчният контрол и изкривената информация (напоследък това явление се свързва с моралния риск) са пряко свързани с появата на рискова ситуация. Броят на предпоставките може да бъде уве-

личен още, ето защо материята и нормативната регламентация, касаеща несигурността на банковата среда е сравнително сложна. Търговията с риск се налага, поради факта, че банките са стопански предприятия. А като такива, тяхната основна цел е реализирането на определен обем печалба. Както посочва Уилс, „осигуряването на банкови печалби е равно на контролиране на риска – това е всеобщо виждане за банковия риск и печалба.”¹

И не на последно място, колкото повече е времево отдалечено получаването на дохода от операциите, правопропорционално нараства несигурността, следователно правопропорционално нараства и риска. Така че факторът време също се включва в цената на операцията и оказва съществено въздействие при вземането на решения.

Освен по-различния предмет на дейност, огромно значение имат мащабите на опериране от страна на търговските банки. Те извършват дейности едновременно на капиталовия, кредитния, паричния и валутния пазар. Техни клиенти са физически и юридически лица. Стойността на активите им, отделно и привлечения капитал възлизат на около няколко милиарда лева². Този факт подсказва, че от дейността на институциите са засегнати интересите на хиляди хора.

На трето място е необходимо да бъде споменато, че голяма част от сделките се осъществяват само като информационни записи, т.е. че самото регистриране на сделката е факт, че тя се е осъществила. Не е необходимо прехвърляне на налични парични средства между клоновете в рамките на една централа или между банкови адресирани единици в рамките на различни централи. За разлика от другите стопански предприятия където има времево различие между сключването на сделката и нейното регистриране, то тук такава не съществува – едновременно се осъществява извършване и счетоводно регистриране на операцията.

Всичко горепосочено, а именно – специфичният предмет на дейност, мащабите на операциите и високата степен на използваемост на информационните технологии пряко въздейства върху отчетността на институциите. По тази причина, счетоводството в банките е придобило следните характеристики³:

- Актуалност на информацията – за разлика от другите стопански предприятия, в банките „счетоводната отчетност придобива ежедневна завършеност, изразяваща се в съставянето на оборотна ведомост”. Възникването на нов отчетен обект – например депозит или кредит се отразява в момента на извършване на операцията. Честа практика е повечето от стопанските предприятия да отразяват първични счетоводни документи 10-15 дни след датата на документа, докато такава ситуация в една търговска банка не е възможна. Софтуерът, с който банката работи, позволява едновременно с извършването на стопанската операция да се извърши и текущо счетоводно отчитане, както хронологично, така и систематично. Вследствие от това, информацията за всички депозитни и кредитни сметки е съвсем актуална. Това е едно голямо предимство за вземане на решения, както на ниво банков клон, така и в рамките на цялата банкова единица. При постъпило искане за отпускане на кредит своевременно

¹ Уилс, Дж. "Управление на риска в банковата сфера", изд. "Хефест", Пловдив, 1994, с. 9

² За справка, активите на Булбанк за 2009 са 11 518 774 хил.лв, виж www.unicreditbulbank.bg

³ Счетоводните характеристики са цитирани по Меразчиев, В. „Банково посредничество (счетоводни аспекти)”, Академично издателство „Ценов”, Свищов, 2006, с. 68-70

може да бъде извършена проверка относно състоянието на клиентските депозитни сметки, за техните изменения през месеца и крайни остатъци. Могат да бъдат визуализирани и други вторични справки, засягащи финансовото състояние на кредитоискателя.

- Характеризират се факти и явления, които излизат извън пространствени граници на банките. Тъй като активните и пасивните операции са договорни отношения, това предполага наличието на втора, дори трета страна при тяхното сключване (например заемател, заемополучател и поръчител по кредита). Вследствие от това, стопанската операция засяга освен институцията, като договорна страна, най-малко и втора страна, която е физическо или юридическо лице. Като пример бихме посочили, че отпуснат банков ипотечен кредит първоначално ще бъде отразен в регистрите на банката и впоследствие в регистрите на кредитополучателя. Информацията за този заем банката може да сводира по различни видове критерии – стопански сектори, размер на заема, вид валута, вид на кредитополучателя и т.н., като всяка институция може да допълва различни критерии в зависимост от нейните информационни нужди. Така могат да се получат данни, например, за броя и общия обем на заемите, отпуснати през определен период по сектори. В резултат на това могат да бъдат направени икономически прогнози за развитието на отделните отрасли.

- Голям обем на аналитичната отчетност – отношенията с всеки един кредитополучател и депозант, банката отразява по отделна аналитична сметка. Не съществува ограничение по отношение на броя аналитични сметки, както няма ограничение и за броя на клиентите. Чрез аналитичната отчетност се детайлизира нужната информация до най-ниско ниво. Разглеждайки детайлизацията в дълбочина, всяка банка сама определя до каква степен е необходима тя, с оглед на информационните потребности на мениджмънта. КУБС (Комитетът по унификация и банкови стандарти) създаде Наръчник по аналитична отчетност на банките, чрез който се определи формата на синтетичните и аналитични сметки (разрядността на шифрите и информацията, на която са носители). Въпреки, че е подчертано, че банките могат да проявяват свобода на действие при организацията на своята аналитична отчетност, този наръчник би могъл да се разглежда, като своеобразен счетоводен стандарт.

- Интензивни информационни потоци между различните банкови адресируеми единици (БАЕ) както в рамките на една централа на търговска банка, така и между различни централи по повод разплащания между клиенти. Интензивната информация се предопределя от огромния брой стопански операции, които могат да бъдат извършени дори в рамките на един работен ден. Често информационните потоци са по-значителни, като обем, в сравнение с движението на наличните парични средства между банковите адресируеми единици. При безналичното превеждане на средства, транзакциите се осъществяват единствено като компютърни записи и промяна в текущата информация, отколкото като изменение на наличните парични средства в касите на банките. В този случай финансовите институции могат да бъдат характеризирани, като генератори на информационни потоци. Като предпоставки за това се посочват бързото развитие на ИТ – технологиите, които съдействат за намаляване на движението на наличните парични средства в банковата система. Нашите очаквания за бъдещето са, че ще се регистрира все по-голямо нарастване на информационните потоци, като последица от определени нормативни промени. Например, предвижда се плащането по всички сделки с недвижимо имущество, превеждането на трудови и извънтрудови възнаграждения да се извършва по банков път. За последните това ще се осъществява в населените места, където има налични банкомати.

• Голям брой валутни отчетни обекти – банките приемат депозити и отпускат кредити в много и най-различни чуждестранни валути. В практиката обаче, най-често се предоставят заеми в щатски долари и евро. При създаването на счетоводно-информационния продукт трябва да се постига определена цел, а именно – съпоставимост на различните отчетни обекти. Във всички случаи, такава съпоставимост трябва да съществува както между обектите в национална валута, така и между обекти в чуждестранна валута. За тази цел, в информационната система се въвеждат данни за валутния курс, обявен от БНБ. Поради ежедневната промяна на последния, банките трябва да обновяват данните също ежедневно. Вследствие от това е налице ежедневна преоценка на валутните активи и пасиви. Така, чрез тяхната левова равностойност могат да бъдат извършени различни анализи и сравнения между левови активи и активи в чуждестранна валута, но изразени и в левова равностойност; респ. левови пасиви и пасиви в чуждестранна валута, изразени в левова равностойност.

• Висока степен на стандартизация на отчетните действия и процедури – като причина за това се посочват интензивните информационни потоци и необходимостта от съпоставимост на информацията във всеки един момент. Чрез стандартизацията на отчетността се постигат следните цели⁴:

1. унификация на отчетността;
2. пълнота на отчетността;
3. простота на отчетността;
4. глобализация на банковото дело.

Доколко унификацията е изискуема и необходима, според нас е безспорен въпрос. Терминът унификация се тълкува, като свеждане на отчетността до еднаква форма. Изхождайки от необходимостта институциите да изготвят информация не само за своите ръководни органи, но и за нуждите на банковата статистика, както и за икономически анализи и прогнози, съвсем реална е поставената цел за унификация. В противен случай предоставените данни не биха могли да бъдат сводирани и обобщени за цялата банкова система. Групирането на клиентите по отрасли на тяхната дейност, правен статут и видове банкови сделки трябва да се извършва въз основа на едни и същи критерии. По същия начин обектите на отчитане и категориите на отчитане трябва да бъдат еднакви.

Пълнотата се свързва с непрекъснато и всеобщо обхващане на всички банкови сделки през отчетния период. Пропускът в хорнологично отразяване дори само на една единствена сделка ще доведе до изкривяване на систематичното счетоводно отчитане, а оттам и до вземане на неправилни решения от ръководството или всеки заинтересуван от банковата дейност. Пълнотата се свързва с факта, че информацията трябва да съдържа максимално необходимото за тези, които ще я използват в своята работа за последващи коментари и обяснения.

Простотата се свързва с избягване на излишно усложняване при детайлизацията на информацията, да се предоставят данни само за онези белези, които ще бъдат необходими при сводирането. Излишно детайлизиране и групировка, които не се използват при вземането на решения ще доведе само до нарастване на разходите на всяка кредитна институция.

Глобализацията на банковото дело постави нови изисквания относно съдържанието на информацията и конкретиката на понятията. При обмен на информация между банки в различни държави е крайно необходимо справките да бъдат уеднаквени, както и методиката, използвана за изчисляването на определени резултативни величини

⁴ Хърсев, Е. и колектив. „Наръчник по банковото счетоводство“, София, ЦУ на БНБ, 2003, с.1-1 до 1-2

ни. При липсата на еднакви термини за едни и същи понятия е невъзможно съпоставяне на данните и извършването на каквито и да било анализи и прогнози.

В литературата е предложена друга класификация на целите с оглед по-пълно характеризиране на стандартизацията⁵:

1. Постигане на висока степен на подреденост в банковата счетоводна система.

Тъй като банковата счетоводна система предоставя информация не само за вътрешни, но и за множество външни потребители, то е необходимо да се поддържа нейна висока степен на подреденост. В обратния случай ще липсва яснота и тълкуването на данните ще бъде ненадеждно.

2. Създаване на условия за по-добро комуникиране между отделните банкови звена.

Ежедневно между различни банкови адресируеми единици се осъществява интензивно движение на информационни потоци. Ако банките изпитват затруднение в комуникацията и не се осъществява навреме обработка на информацията поради факта, че всяка единица използва различни правила, то функциите на банките не ще бъдат ефективни. А точно чрез банковите функции се разкрива истинската същност на кредитните институции.

3. Въвеждане на еднакво поведение и отношение на банковите звена към техните клиенти.

Използването на идентична документация, уреждаща банковите взаимоотношения с клиентите е предпоставка за въвеждането на еднакво поведение и отношение към съответните контрагенти. Това създава условия за улеснение на всички партньори на банката от гл. точка на това, че ще липсват предпочитания към определено банково звено, което ще спести време относно търсенето на конкретната адресируема единица. Тогава всеки ще се насочва към възможно най-близкия клон или централа.

4. Създаване на възможности за сводиране на банковата счетоводна информация.

Сводирането е необходим и важен способ на счетоводството. Стандартизацията създава предпоставки за такова, както в рамките на банковата адресируема единица, така и във всички звена в рамките на централата. Не по-маловажно е да се отбележи, че тогава става възможно и обобщаване на отчетната информация в рамките на цялата банкова система.

5. Създаване на условия за използване на съвременни технически средства за обработка на банковата счетоводна информация.

Използването на единни документи, в т.ч. и единни счетоводни регистри дава възможност за висока степен на автоматизиране на счетоводния труд.

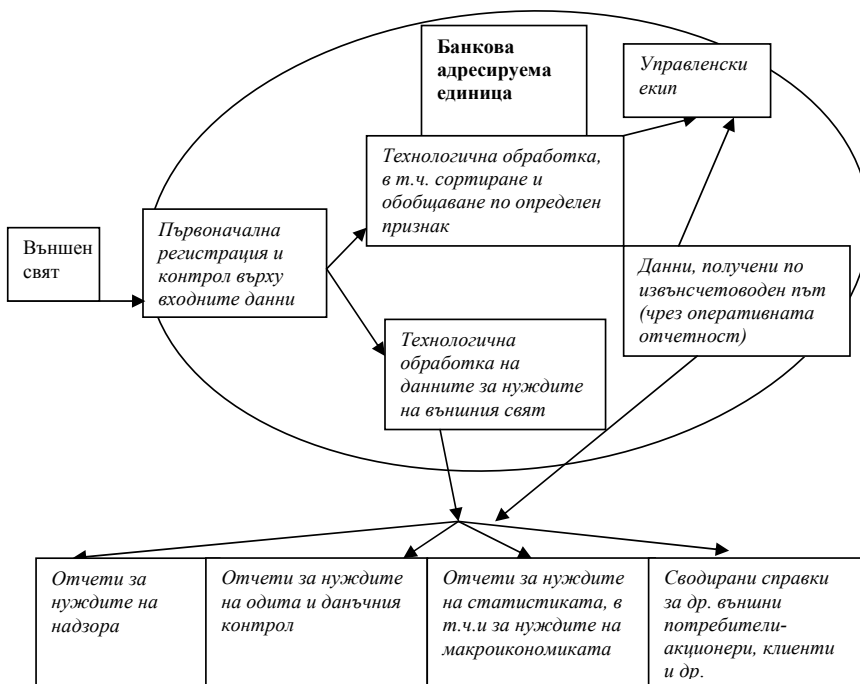
6. Повишаване на производителността на счетоводния труд в банките.

Чрез разделението и автоматизирането на счетоводния труд, нараства скоростта на извършване на отчетните процедури, което води и до нарастване на производителността на счетоводния труд.

Протичането на счетоводно-информационния процес в институциите не е самоцелно, а се извършва за да бъде получен определен информационен продукт или т.нар. отчетно-икономическа информация. Днес съвкупността от всички операции и процедури във връзка със създаването ѝ, би могла схематично да се представи така:

⁵ Меразчиев, В., Цит.съч.с. 71-73

Графика 1
ОПЕРАЦИИ И ПРОЦЕДУРИ ПО СЪЗДАВАНЕ НА СЧЕТОВОДНО-ИНФОРМАЦИОННИЯ ПРОДУКТ

Във всеки момент от регистрацията на данните през тяхното сортиране и обобщаване имаме налице определен информационен продукт. Този информационен продукт се създава вследствие на предварително установени нормативни изисквания, вътрешни правила и предписания, както и обичаите в дадена страна. Още при отразяването на данните те се вписват едновременно в главната книга, операционната книга, дневната ведомост за операциите. Това означава, че вече имаме създадена необходимата информационна база. Например при отварянето на операционната книга за нас става достъпна информацията относно това кои клиенти имат открити срочни депозити, на какви суми, колко е общата сума по синтетичната депозитна сметка. От дневната ведомост добиваме представа за това какви сделки са извършени в рамките на работния ден с пълна характеристика за тях. Информационните технологии в банките предоставят много предимства относно създадения продукт. Те биха могли да бъдат обобщени по следния начин:

1. Отчетната икономическа информация може да бъде създадена за съвсем кратко време. Така бързината, с която се регистрират данните и работата в реално време създава предпоставки за текущото ѝ обработване. Не е необходимо никакво оперативно време (най-много в рамките на няколко минути) за да достигне по каналите за информация до необходимия потребител, в повечето случаи оперативен мениджър;

2. Никой не може да извършва промени в счетоводните данни, ако няма оторизация за това. За тази цел се извършват криптиране на данните и всеки служител притежава парола, с която регистрира, че може да извършва определени операции. За разлика от другите стопански предприятия, където няколко счетоводители работят с един програмен продукт и имат възможност да извършват промени навсякъде, тук достъпа е ограничен. Осигуреният по този начин контрол превантивно предотвратява злоупотребите. Освен това информационната система е разделена на модули и се предполага, че с даден модул работят предварително определени лица.

3. Извършват се сложни математически операции, като например изчисляване на лихви, включително капитализирани и то при плаващ лихвен процент, създаване на тенденции и прогнози относно различните видове риск. Използват се математически и статистически модели, които дават представа за работата на банката в определено направление.

4. В автоматизираните модули съществува функция „Грешки и изключения“ във връзка с аварийно изключване на захранването, обработване на чакащи и отказани плащания и др.

5. Създавания информационен продукт е с ниска себестойност от гледна точка на това, че автоматизирания процес изисква малко усилия и по-малък брой отчетни работници. Институцията печели от разходите за възнаграждения, в определени случаи и от разходите на консумативи, поради факта, че голям брой документи се съхраняват като електронни.

6. Системата поддържа лимитиране, което означава, че не могат да се надвишават салдата по определени сметки. При теглене например на сума от разплащателна сметка от банкомат, не може да бъде предоставен по-голям размер парични единици, отколкото е наличен, като естествено бъдат приспаднати и необходимите банкови такси. Така се спазва едно основно изискване в системата на счетоводните сметки, а именно, че активните сметки могат да имат само дебитно салдо, а пасивните – кредитно.

7. Интегрираната информационна система позволява извеждане на банкови справки, както на равнище банков клон, финансов център, централа, така и общо за цялата банка. По този начин главния мениджър в централата освен че може да ползва информация поотделно за всяка банкова адресируема единица, но може да ползва и общо сводирани данни, което позволява да се има поглед върху цялостната дейността на институцията. Това е изключително важно предимство имайки предвид, че всяка банка има силно разклонена мрежа, както в големите, така и в малки градове. За разлика от всички други стопански предприятия които имат едно, две до три обособени поделения, тук отговорността за вземане на конкретни решения е съществена, отчитайки многобройните единици към определена банкова централа.

Обобщено може да се каже, че кредитните институции използват в голяма степен автоматизация на рутинни и нерутинни дейности, което е важна предпоставка за вземане на своевременни управленски решения.

Чрез изготвянето на счетоводно-информационния продукт се постига и решаването на определени задачи. Те могат да бъдат формулирани по следния начин:

- Осигуряване на данни в хронологичен ред за извършените стопански операции;
- Поддържане към всеки един момент на информация за състоянието на всички синтетични счетоводни сметки;

- Поддържане на актуална аналитичност, представяща детайлна информация
- Извеждане на годишни и междинни счетоводни отчети
- Извеждане на справки, предоставящи информация относно депозитната база, кредитния портфейл, нивото на ликвидност, данни за неплатежоспособните клиенти и др. както за нуждите на ръководството, така и за нуждите на одита и надзора
 - Извеждане на справки за нуждите на банковата статистика Отчетността трябва да предоставя информация във вид, необходим за извършване на макроикономически анализи и прогнози. По този начин се извършва оценка на стабилността на банковия сектор и на влиянието му върху всички други сектори на икономиката
 - Извеждане на справки за нуждите на акционерите
 - Получаване на информация за изчисляване степента на ефективност, рентабилност и платежоспособност
 - Извеждане на справки за нуждите на клиенти и др. външни потребители

Всички посочени задачи можем да определим, като второстепенни, а главните се свеждат до:

1. Счетоводната система трябва да предостави съвременна и надеждна информация на банковите мениджъри, така че да обезпечи вземането на правилни управленски решения относно обема на привлечените ресурси, т.е. за нуждите на планирането и прогнозирането. Информацията ще послужи и за провеждането на определен тип кредитна политика относно заемите, за въвеждане на по-големи кредитни лимити, ако това се налага за определени сектори или определен вид кредитополучатели. Въз основа на данните за обемите на депозитния и кредитния портфейл ще може ясно и точно да се фиксира оптималното отношение между тях. Информацията от кредитните досиета, както и от систематичното счетоводно отчитане представлява част от информацията, вземаща се предвид за оценка на кредитния риск.

2. Създаване на достатъчна по обем и необходима информация за състоянието и изменението на кредитния портфейл и на другите активи служи и за нуждите на контрола.

3. Аналитичната информация за лихвените условия по привлечените средства и заемите, както и на др. лихвоносни активи ще служи за установяване степента на лихвения риск. Въз основа на нея могат да бъдат прогнозирани нивата на лихвен риск.

4. Данните от синтетичните и аналитичните сметки, отразяващи входящи и изходящи парични потоци ще дават надеждна информация за установяване на ликвидността. Въз основа на аналитичната отчетност се поддържат данни за валутните обекти и промените във валутните курсове. Вследствие от това могат да бъдат изготвени анализи и прогнози относно валутния риск.

5. Информацията за капиталовата база е основна предпоставка за разумна преценка на степента на обезпеченост на рисковите активи. Капиталът служи, като буфер срещу бъдещи неблагоприятни събития. Неговото регистриране, наблюдаване и контролиране е от първостепенно значение.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Уилс, Дж. "Управление на риска в банковата сфера", изд. "Хефест", Пловдив, 1994.
2. Меразчиев, В. „Банково посредничество (счетоводни аспекти)”, Академично издателство „Ценов”, Свищов, 2006.
3. Хърсев, Е. и колектив. „Наръчник по банково счетоводство”, София, ЦУ на БНБ, 2003.